

«Διαβάτη δρόμος δεν υπάρχει,
τον δρόμο τον ανοίγεις προχωρώντας»

Antonio Machado

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ '98

Ο αγώνας ενάντια στην κατάργηση της επετηρίδας

Για την άντληση εμπειρίας
από τους κοινωνικούς αγώνες

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η συγγραφική αυτή προσπάθεια γίνεται από κάποιους ανθρώπους που δεν έζησαν τα γεγονότα που περιγράφουν από τη σκοπιά των πρωταγωνιστών. Δεν είμαστε ούτε εκπαιδευτικοί ούτε μαθητές. Ούτε όμως και μια οργανωμένη δύναμη που προσπάθησε να παίξει πρωτοπόρο ρόλο στον αγώνα των αδιόριστων. Ως εκ τούτου η οπτική μας είναι περιορισμένη και αποτελεί μόνο μια μεριά της πραγματικότητας που μπορέσαμε να αντιληφθούμε οι ίδιοι. Παρ' όλα αυτά ή ίσως εξαιτίας αυτών ακριβώς των λόγων, η ματιά μας ήταν αρκετά καθαρή. Χωρίς καμιά ιδεολογική γραμμή που πρέπει τώρα να αποδείξουμε ότι θριάμβευσε, βουτήξαμε στο κύμα που προκάλεσε η συλλογική δράση κάποιων ανθρώπων.

Η θέση μας σ' αυτό το γεγονός δεν ήταν εύκολα προσδιορίσιμη. Βρεθήκαμε κοντά γιατί μας συνεπήρε η ενέργεια που προκαλεί πάντα η συλλογική δράση. Δεν ήμασταν απ' αυτούς που ένιωθαν και μπορούσαν να μεταβιβάσουν την έπαρση, την αισιοδοξία και την σιγουριά για την επίτευξη του στόχου του αγώνα. Βλέπαμε εξ' αρχής κάποιες αδυναμίες που μας έκαναν διστακτικούς και επιφυλακτικούς. Ο σκεπτικισμός όμως και οι διαπιστώσεις είναι τα μόνα που δεν λείπουν από έναν αγώνα όταν αυτός βρίσκεται σε έξαρση. Χρειάζεται η πραγματικότητα, κάτι το οποίο δεν διαθέταμε ούτε τότε αλλά ούτε και τώρα που αναπτύσσονται οι μαθητικές καταλήψεις.

Η επιλογή του χρόνου έκδοσης αυτού του κεμένου γίνεται παίρνοντας υπ' όψιν πιο συνειδητά σήμερα αυτή μας τη θέση στα γεγονότα.

Χωρίς να είμαστε σε θέση να αρθρώσουμε μια πρόταση για τους μαθητικούς αγώνες που διεξάγονται σήμερα, επιλέγουμε να δημοσιεύσουμε την εμπειρία μας από ένα γεγονός που πέρασε. Προσδοκούμε από τη μια ότι η επικοινωνία θα είναι πιο εύκολη χωρίς την πίεση των γεγονότων. Από την άλλη, εκτιμώντας ότι πολλά χαρακτηριστικά του αγώνα του καλοκαιριού είναι κοινά με αυτά του αγώνα που διεξάγεται σήμερα, ελπίζουμε ότι κάποια λειτουργικά συμπεράσματα μπορεί να προκύψουν. Όπως τότε οι αδιόριστοι έτσι και οι μαθητές σήμερα βιώνουν την μοναξιά της εκπαιδευτικής κοινότητας. Οι μόνιμοι, οι αδιόριστοι ή οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί αλλά και άλλα κοινωνικά κομμάτια απουσιάζουν. Και μαζί μ' αυτούς απουσιάζουν και οι οπτικές τους που θα εμπλούτιζαν τον αγώνα μετατρέποντας τον σε πανεκπαιδευτικό ή και κοινωνικό.

Χωρίς να κάνουμε αρετή την αδυναμία μας και νιώθοντας βαριά την έλλειψη μιας απάντησης στο «τι να κάνουμε τώρα;», αποδεχόμαστε τη θέση μας στα πράγματα και ξεκινάμε την προσπάθεια μας από την αρχή (αν μπορεί να υπάρξει τέτοια έννοια). Μπαίνουμε στα συλλογικά γεγονότα για να μάθουμε, να αντιλήσουμε εμπειρία. Μέχρι να φτάσει αυτή να μεταφραστεί σε πρόταγμα πραγματικό που να δίνει διέξοδο στα πράγματα ξέρουμε ότι πρέπει να μεσολαβήσει η ζωοδόχος πηγή της επικοινωνίας. Οι ιδεολογίες για εμάς έχουν ξεπεραστεί γιατί απλά έχει αλλάξει η πραγματικότητα που έρχονται να αναλύσουν. Μέχρι να βγουν θέσεις για το σήμερα και το αύριο, όχι απαραίτητα από εμάς αλλά από τον καθένα, θα συνεχίσουμε την προσπάθεια κατανόησης της πραγματικότητας γνωρίζοντας ότι έτσι την αλλάζουμε κιόλας.

Γενάρης 1999

ΑΓΩΝΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑΣ

ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1997 ανακοινώθηκε κάτι το οποίο ψιθυριζόταν εδώ και χρόνια. Η κατάργηση της επετηρίδας σαν τρόπο διορισμού των εκπαιδευτικών και η αντικατάστασή της από ένα διαγωνισμό αξιολόγησης που θα διοργανώνει ο ΑΣΕΠ. Επρόκειτο για μια ανακοίνωση βόμβα ειδικά για αυτούς που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ασχολούνται με την εκπαίδευση. Η επετηρίδα εδώ και χρόνια θεωρείται ως κάτι ιερό αφού αποτελεί τον πιο διαφανή τρόπο διορισμού στο δημόσιο.

Πρωτοπόροι στον αγώνα αντίστασης σ' αυτό το νέο νόμο, λόγω αντικειμενικής θέσης ήταν οι αδιόριστοι και οι αναπληρωτές καθηγητές. Πρόκειται για ανθρώπους που είτε απασχολούμενοι στον ιδιωτικό είτε περιστασιακά στο δημόσιο τομέα ζουν με την ελπίδα του διορισμού.

Γι' αυτούς η επετηρίδα αποτελεί την εγγύηση ότι έστω και αργά χωρίς να χρειαστεί να ανατρέξουν σε ρουσφέτια θα βρεθούν στη σιγουριά του δημοσίου. Ιδιαίτερα, οι αναπληρωτές δουλεύοντας ήδη στο δημόσιο σ' ένα καθεστώς ημιασφάλειας αλλά και ημιελευθερίας στον τρόπο δουλειάς βιώνουν τη περίοδο αυτή ως προσωρινή. Αυτή η συνθήκη διαμορφώνει μια ιδιόμορφη εργασιακή συνείδηση σ' αυτούς τους ανθρώπους.

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

ΧΩΡΙΣ ΤΗ ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ που δημιουργεί συνεκτικούς δεσμούς στο εργασιακό περιβάλλον αλλά και βόλεψη από την άλλη

οι αναπληρωτές ζουν ήδη για περιορισμένο χρόνο την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες ο αγώνας καταρχήν των αδιόριστων-αναπληρωτών είχε κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Δεν πρόκειται για αγώνα μόνιμων εργαζόμενων αλλά ούτε και ανέργων. Είναι αγώνας υπεράσπισης κεκτημένων. Υπεράσπισης μιας ελπίδας που η ύπαρξη της δομεί αυτή τη ζωή αυτών των ανθρώπων. Έτσι ενώ συνειδησιακά βιώνουν το νόμο σαν απειλή στο δικαίωμα εργασίας (όπως ένας εργαζόμενος) από την άλλη χωρίς συνεκτικότητα μεταξύ τους αντιδρούν όπως οι άνεργοι.

Αυτά τα δυο στοιχεία η απελπισία και η οργή από τη μια, αλλά και η έλλειψη ενότητας μεταξύ τους από την άλλη ήταν βασικά στοιχεία του αγώνα.

Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό αυτού του αγώνα ήταν η σχέση των πιο δραστήριων τουλάχιστον κομματιών του με τους φοιτητικούς αγώνες της δεκαετίας του '80. Γι' αυτούς τους ανθρώπους ο σημερινός αγώνας είναι κατά κάποιο τρόπο μια συνέχεια της προηγούμενης εμπειρίας τους. Έτσι λειτούργησε η εξουκείωση από τη μια με τους αγώνες αλλά και η έλλειψη εμπιστοσύνης σ' αυτούς αφού οι περισσότεροι έφυγαν τσακισμένοι απ' τα αμφιθέατρα.

Εκτός όμως από τα υποκειμενικά χαρακτηριστικά του αγώνα των εκπαιδευτικών, σημαντική εξίσου επιρροή στην εξέλιξη του έπαιξε και το χρονικό περιβάλλον. Ο αγώνας των αδιόριστων έρχεται να προστεθεί σε δυο όχι και τόσο ανεξάρτητες λίστες αγώνων. Από τη μια αποτελεί συνέχεια των αγώνων στην εκπαίδευση και από την άλλη συνδέεται με τους αγώνες των τελευταίων χρόνων ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις. Και οι μεν και οι δε καθόρισαν σημαντικά τον αγώνα. Οι πρώτοι γιατί μέσα απ'

αυτούς έχει δημιουργηθεί ένα αγωνιστικό παρελθόν μα αποκορύφωμα τους μαθητικούς αγώνες του '90-91 που έδωσαν και το δικό τους νεκρό στην ιστορία. Μέσα σ' αυτή την πορεία έχει φτιαχτεί ένα παρελθόν που εμπνέει με τις επιτυχίες του αλλά και εγκλωβίζει με τις αποτυχίες του. Σ' όλη αυτή την περίοδο έχουμε τους μαθητές, τους μόνιμους καθηγητές και τους αδιόριστους ουσιαστικά χωρισμένους. Σ' όλες τις αγωνιστικές εξάρσεις οι άλλοι λάμπουν δια της απουσίας τους. Οι αγώνες που αφορούν τα εκπαιδευτικά ζητήματα ενώ στην ουσία τους είναι κοινοί δεν αντιμετωπίστηκαν ποτέ έτσι. Οι μαθητές αν και συνεπήραν στο ξέσπασμα τους το '91 και άλλα κοινωνικά κομμάτια δεν βρήκαν την ουσιαστική αλληλεγγύη τουλάχιστον των εκπαιδευτικών. Το ίδιο και οι τελευταίοι στις απεργίες της ΟΛΜΕ δεν βρήκαν τους υπόλοιπους. Έτσι σήμερα οι αδιόριστοι έρχονται αντιμέτωποι με την τσακισμένη αγωνιστικότητα των μόνιμων και την αδιαφορία των μαθητών. Το αγωνιστικό παρελθόν έχει δημιουργήσει τα στεγανά του.

Αυτό το φαινόμενο βέβαια δεν είναι ιδιαιτερότητα των αγώνων στην εκπαίδευση. Η απουσία συντονισμένων ενιαίων αγώνων είναι καθεστώς το τελευταία χρόνια. Από τις προβληματικές ως τις ΔΕΚΟ η ιστορία επαναλαμβάνεται. Έτσι ενώ την ίδια εποχή με τους αδιόριστους ήταν σε εξέλιξη ο αγώνας της Ιονικής η ουσιαστική ενότητα απουσίαζε. Μόνο συγκυριακά και με ενοποιητικό κρίκο την καταστολή βρέθηκαν στο δρόμο οι διαδηλωτές από τους δυο χώρους. Ενώ κοινή ήταν η πολιτική και η έκφρασή της, η κυβέρνηση, που αντιμετώπιζαν δεν υπήρχε ο από κοινού συντονισμός. Αποτέλεσμα: αντί να αλληλοτροφοδοτούνται με δύναμη αντάλλασσαν απογοήτευση, αφού η οπισθοχώρηση του ενός τραυμάτιζε και το ηθικό του άλλου. Η έλλειψη

ενότητας μαζικότητας σε κάθε αγώνα είναι καθοριστική για την επίτευξη του στόχου του.

Η κοινότητα ανάμεσα στις δυο λίστες αγώνων που αναφέραμε πριν δεν είναι συγκυριακή. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι κομβικό σημείο της αναδιάρθρωσης στην Ελλάδα. Η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα απαιτεί ευελιξία από τους εργαζόμενους. Κάτι που το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα δεν μαθαίνει στους μαθητές του. Ο νέος πρέπει να μάθει από νωρίς ότι στη ζωή δεν θα κάνει ένα μόνο επάγγελμα όπως οι παππούδες του ή δυο-τρία οι πατεράδες του. Στη ζωή του πρέπει να υπάρχει μια συνεχής δυνατότητα προσαρμογής στην αγορά εργασίας. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να του το διδάξει ένας μόνιμος δημόσιος υπάλληλος. Ο δάσκαλος πρέπει να είναι ο ίδιος τέτοιο πρότυπο. Άρα όχι μόνιμος, αλλά «απασχολήσιμος».

Ο αγώνας των αδιόριστων όμως δεν έθεσε έτσι το ζήτημα τουλάχιστον στο σύνολο του με ουσιαστικό τρόπο. Ως ένα σημείο αυτό είναι εξηγήσιμο και φυσιολογικό. Οι αγώνες ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις (μαζί και οι εκπαιδευτικοί) από τη δεκαετία του '80 ακόμα έκαναν το ίδιο. Λίγες φορές αντιλήφθηκαν το θέμα της αναδιάρθρωσης στο σύνολό της. Αιτία και αποτέλεσμα του μη ενιαίου αγώνα που αναφέραμε. Και αυτό δεν είναι αποτέλεσμα της απουσίας μιας πολιτικής-οικονομικής ανάλυσης. Τέτοιες υπάρχουν πολλές από οργανώσεις που με τον ένα ή άλλο τρόπο συμμετέχουν στους αγώνες αυτούς. Το πρόβλημα είναι δομικό και αφορά τις συνθήκες εργασίας σ' αυτούς τους τομείς και κατ' επέκταση τις συνειδήσεις που διαμορφώνονται μέσα σ' αυτές.

ΜΙΑ ΠΟΝΕΜΕΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΙΖΕΙ ΤΥΠΙΚΑ ΤΟ '81. Ουσιαστικά έχει αρχίσει από πολύ πριν τουλάχιστον από την ίδρυση του μετεμφυλιακού κράτους. Οι επιχειρήσεις στον ιδιωτικό τομέα ιδρύονται από ξένους επενδυτές ή έλληνες που διαχειρίζονται ξένα ή ναυτιλιακά κεφάλαια. Μέσα από προνομιακές παραχωρήσεις που κάνει το ελληνικό κράτος (με δάνεια της Εθνικής τράπεζας ή δωρεάν δημιουργία υποδομής [ΟΤΕ, ΔΕΗ κτλ] ή παραχώρηση αποκλειστικότητας σε παρθένες αγορές όπως στην Ολυμπιακή), φτιάχνεται η όποια βιομηχανική ανάπτυξη. Μέσα από τις αλλαγές στη διεθνή αγορά αλλά κυρίως λόγω της ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα τη δεκαετία του '70 και άρα της αύξησης του εργατικού κόστους οι επιχειρήσεις κλείνουν ή μια μετά την άλλη. Τα αφεντικά αφού απομύζησαν ότι μπορούσαν παρατάνε την Ελλάδα και μεταφέρονται. Το εργατικό κίνημα που μέσα από τους αγώνες του '70 έθετε συνολικά ζητήματα όπως αυτό της εξάρτησης συνεχώς αντέδρασε. Το αίτημα για κοινωνικοποίηση των επιχειρήσεων μεταφράστηκε ως κρατικοποίηση από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Οι επιχειρήσεις έγιναν δημόσιες. Εντάχθηκαν δηλαδή σ' ένα καθεστώς που χρόνια τώρα λειτουργούσε συμπληρωματικά με τις ιδιωτικοποιήσεις. Ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα είναι ενός πελατειακού κράτους που υπάρχει για να διευκολύνει τα κάθε λογής αρπαχτικά. Υπολειτουργεί κάθε φορά που πρέπει να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του λαού αλλά φορτσάει όταν πρόκειται για μίζες, ρουσφέτια και αρπαχτές. Μέσα σ' αυτή την αγκαλιά κοιμήθηκαν οι συνειδήσεις των εργατών στις κρατικοποιημένες επιχειρήσεις. Χωρίς ουσιαστική συνεργασία μεταξύ τους ακόμα και στη δουλειά.

Στην ίδια αγκαλιά κοιμούνται και οι καθηγητές εδώ και χρόνια. Σε συνθήκες μονιμότητας που βιώνονται σαν ισόβια εξασφάλιση. Σε συνθήκες τις οποίες απουσιάζει το παραμικρό κίνητρο για τον καθηγητή για να επικοινωνήσει με τους άλλους. Όταν ο καθηγητής γίνεται «δημόσιος υπάλληλος» συνειδησιακά τότε ο χρόνος διδασκαλίας γίνεται υπηρεσία. Γίνεται χαμένος χρόνος μέσα στον οποίο πρέπει απλά να καλυφθεί η ύλη του υπουργείου. Άνθρωποι όμως που μετρούν τα λεπτά του χαμένου χρόνου δεν νοιάζονται για τίποτα άλλο μέσα σ' αυτόν. Αποχωνώνονται συνειδησιακά και ασχολούνται αποκλειστικά μ' αυτό που θα κάνουν μετά τη δουλειά τους. Αυτή η κατάσταση και βέβαια δεν είναι έτσι για όλους τους καθηγητές. Όμως σ' αυτό το εργασιακό καθεστώς όπου ο καθένας δεν έχει κίνητρο να βρεθεί και να συνεργαστεί με τους άλλους η όποια μεμονωμένη προσπάθεια για κάτι συλλογικό είναι περιορισμένης εμβέλειας.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ είναι μια σχέση στη οποία για να μεταβιβαστεί η γνώση πρέπει να υπάρχει επικοινωνία. Επικοινωνία τόσο ανάμεσα στα παιδιά και τους εκπαιδευτές όσο και σ' αυτούς μεταξύ τους. Μόνο έτσι μπορεί να υπάρχει αντίληψη πραγματική και όχι ιδεολογική για την κατεύθυνση της διδασκαλίας. Μια αντίληψη που να απορρέει από το βίωμα των παιδιών και των δασκάλων και όχι από τις αναλύσεις κάποιων ξένων (δημοσιογράφων, πολιτικών κλπ). Χωρίς αυτή την επικοινωνία οι αγώνες αναγκαστικά είναι περιορισμένης εμβέλειας. Όταν προκύπτει ένα πρόβλημα όπως αυτό της επετηρίδας οι άν-

θρωποι έρχονται κοντά και αντιδρούν σ' αυτό και μόνο το γεγονός. Τη στιγμή που νοιάζονται όλοι για τον ίδιο στόχο αναζητούν την επικοινωνία. Επειδή όμως αυτός ο στόχος δεν είναι αποκομμένος από το σύνολο της κοινωνικής πραγματικότητας αργά ή γρήγορα η επικοινωνία χάνεται αφού στην επιφάνεια έρχεται η ιδεολογία ή το διαφορετικό βίωμα του καθενός. Έτσι οι μόνιμοι καθηγητές που για αντικειμενικούς λόγους θα έπρεπε να είναι κατά της κατάργησης της επετηρίδας, μένουν προσκολλημένοι στο βίωμα τους. Στο βίωμα της ατομικιστικής, διαχειριστικής, χωρίς πρωτοβουλία εργασίας ή της ιδεολογίας του εκσυγχρονισμού από τη μια και στην αγωνιστική απογοήτευση από την άλλη.

Κάτι ανάλογο, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό ισχύει για τους αδιόριστους. Μη όντας εργαζόμενοι, η επικοινωνία μεταξύ τους απουσιάζει σχεδόν παντελώς. Έτσι υπάρχουν αποκλειστικά οι ατομικοί στόχοι που θέτει ο καθένας που στη δεδομένη στιγμή είναι ο διορισμός στο δημόσιο. Σ' ένα δημόσιο όπως το αναλύσαμε προηγουμένως. Το οποίο οι αδιόριστοι δεν είναι σε θέση να κρίνουν συλλογικά. Έτσι όλα τα κενά που έχει τα παρακάμπτουν ουσιαστικά μένοντας στην αμυντική θέση να υπερασπίζονται τα κεκτημένα τους χωρίς καμιά διάθεση αυτοκριτικής. Μ' αυτό τον τρόπο όμως επιτρέπουν στον «εκσυγχρονισμό» σαν αντίληψη και πρόταση να βρίσκει έδαφος τόσο μέσα στους ίδιους όσο και σ' ευρύτερα κοινωνικά κομμάτια. Έτσι ενώ αντικειμενικά δεν υπήρχε συμφέρον από κανένα να είναι υπέρ του διαγωνισμού, βρέθηκαν πολλοί να είναι. Αυτό είναι αποτέλεσμα μιας κοντόφθαλμης ιδεολογίας. Γιατί ακόμα και αυτοί που πήγαν να δώσουν εξετάσεις δεν είχαν λόγους πειστικούς να το κάνουν. Ο διαγωνισμός δεν είναι ούτε ο πιο σίγουρος ούτε ο μοναδικός

τρόπος διορισμού και άλλωστε θα επαναλαμβάνεται απ' εδώ και πέρα. Παρ' όλα αυτά πολλοί ήταν εκείνοι που είτε είναι πιο νέοι και δεν ελπίζουν σε διορισμό από την επετηρίδα είτε παλιότεροι που θεωρούν μίζερη την κατάσταση που ισχύει. Για τους τελευταίους ο διαγωνισμός είναι το μέσο που θα επιφέρει τα «αξιοκρατικά» ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια στην εκπαίδευση. Και ποια είναι αυτά ; Ο καθηγητής στον ιδιωτικό τομέα λόγω των κριτηρίων που ισχύουν είναι ιδιαίτερα υπεύθυνος όμως η εκπαίδευση δεν είναι έργο που μετριέται άμεσα (παρά μόνο για τους ιδιοκτήτες) βρίσκεται συνεχώς υπό κρίση της οποίας δεν ελέγχει τα αποτελέσματα και η οποία συνεχώς τον απειλεί. Βρίσκεται σε εγρήγορση, οργανώνει κάποιες φορές το μάθημα του, είναι ίσως υπεύθυνος. Όμως στο καθεστώς της ασφυκτικής πίεσης που εργάζεται δεν μπορεί να έχει υγιείς σχέσεις με τους μαθητές του ή τους συναδέλφους του. Είναι σε εγρήγορση με το πιστόλι της απόλυσης στον κρόταφο. Και αυτό είναι καταστροφικό για κάθε σχέση. Παρ' όλα αυτά η πρόταση του εκσυγχρονισμού πιάνει. Η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και η ιδιωτικοποίηση που θα φέρει καλύτερες υπηρεσίες είναι μια καλή κομπίνα. Πρόκειται απλά για ξεπούλημα όλων αυτών που έχει χτίσει ο ελληνικός λαός σε μερικούς νέους ή παλιότερους αεριτζήδες. Είναι η φυσιολογική εξέλιξη αυτού που το ελληνικό δημόσιο προετοιμάζει. Καθηγητές και δημόσιοι υπάλληλοι που έπασχαν όντως από έλλειψη πρωτοβουλίας στη δουλειά του, θα πάρουν τώρα με το ζόρι προς προκαθορισμένες κατευθύνσεις που ορίζουν δήθεν παντογνώστες και αλάνθαστοι ευρωπαίοι τεχνοκράτες (λες και τις προηγούμενες τις έφτιαξαν άλλοι). Κάτι τέτοιο όμως μόνο εκπαίδευση δεν θα είναι. Οι καθηγητές θα εξελιχθούν σε πιόνια

και οι μαθητές σε μαθητές τους ή αλλιώς σε απορριπτέα απόβλητα.

Η ΚΟΡΥΦΩΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ: Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Η ΕΛΛΕΙΨΗ ΟΜΩΣ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ και επικοινωνίας έγινε φανερή και με έναν πολύ καθαρό τρόπο στο εσωτερικό του αγώνα. Με τη διάσπαση του κάποια στιγμή σε δυο κομμάτια, τους αδιόριστους και τους αναπληρωτές. Οι δεύτεροι θεωρώντας τον εαυτό τους σε καλύτερη θέση από τους πρώτους, δέχτηκαν να έρθουν σε συμφωνία με το υπουργείο για μια καλύτερη μεταχείριση. Αυτό όμως αποδείχτηκε μια φενάκη. Ο υπουργός έταξε τα όποια προνόμια για να σπάσει την ενότητα του αγώνα. Μόλις οι αναπληρωτές αποκόπηκαν από τους υπόλοιπους έχασαν και τη δύναμη πίεσης που είχαν. Έτσι βρέθηκαν εξαπατημένοι και αναζήτησαν ξανά το δρόμο του αγώνα. Μια τέτοια όμως κίνηση τραυματίζει την ενότητα στον αγώνα. Είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας συνεννόησης μεταξύ των εκπαιδευτικών. Το ατομικό συμφέρον βιώνεται με πολύ κοντόφθαλμο τρόπο, έτσι ώστε δεν εξυπηρετείται ούτε αυτό. Οι αναπληρωτές δεν θα μπορούσαν να πετύχουν τίποτα χωρίς την πίεση του αγώνα.

Με όλα αυτά τα δεδομένα κύλησε ο αγώνας των αδιόριστων. Μέχρι που έφτασε η στιγμή να αντιμετωπίσει και στην πράξη αυτό που είχε σαν αιχμή του αγώνα του: τον διαγωνισμό. Τότε είναι που έβγαλε στην επιφάνεια ότι θετικό αλλά και ότι αρνητικό είχε στο εσωτερικό του. Πράγματι το 4ήμερο του διαγωνισμού ή Ελλάδα όλη είδε ή έζησε εξεγερτικές στιγμές. Εμφανί-

στηκε ξανά για πρώτη φορά μετά τα μαθητικά του '91 και την ΕΑΣ ένας δυναμικός αγώνας που μαζί με αυτόν της Ιονικής έδειξαν ότι και ο Σημίτης δεν είναι ανίκητος.

Πως όμως έφτασε εκεί η κατάσταση; Η επιλογή να ματαιωθεί με κάθε τρόπο ο διαγωνισμός αποδείχθηκε ρεαλιστική. Πρώτα απ' όλα για υποκειμενικούς λόγους αφού ένα μεγάλο μέρος των αδιόριστων είχε σαν παρακαταθήκη τους φοιτητικούς αγώνες της δεκαετίας του '80. Αυτοί οι άνθρωποι εξοικειωμένοι με τους αγώνες, με τα συγκροτημένα μπλοκ και τις αλυσίδες, αλλά, απογοητευμένοι απ' αυτούς, ήταν έτοιμοι να πάνε τα πράγματα παραπέρα από εκεί που τα είχαν αφήσει στη φοιτητική τους ζωή. Να περάσουν από τη γενική διαμαρτυρία στην σύγκρουση με το κράτος για την επίτευξη ενός στόχου. Σίγουρα προωθητική ήταν και η οργή και η απελπισία που νιώθουν όπως είπαμε από την κατάργηση της επετηρίδας. Σύμμαχο τους σ' αυτή την προσπάθεια βρήκαν τις αντικειμενικές συνθήκες. Όπως είπαμε δεν υπήρχαν άνθρωποι που για υλικούς όρους να είναι υπέρ του διαγωνισμού. Έτσι οι καθηγητές δεν βρήκαν απέναντι τους αγανακτισμένους φορηγατζήδες όπως πριν λίγο καιρό οι αγρότες και οι ναυτεργάτες. Το τοπίο ήταν αρκετά καθαρό. Αρκούσε η περικύκλωση των εξεταστικών κέντρων για να κάνουν το διαγωνισμό διαβλητό. Πράγματι με οποιαδήποτε κίνηση που παρεμπόδιζε τους υποψήφιους ή δημιουργούσε σημεία παρατυπίας στη διαδικασία ο στόχος του αγώνα γινόταν εφικτός. Για αυτό το λόγο και πολλοί άνθρωποι που δεν είχαν σχέση ή είχαν ξεκοπεί από τους κοινωνικούς αγώνες βρήκαν μια θέση σ' αυτόν. Νιώθοντας ότι είναι χρήσιμοι βρέθηκαν τα ζημερώματα της 15^{ης} Ιουνίου στα εξεταστικά κέντρα.

Σίγουρα λοιπόν η επιλογή του στόχου ήταν σωστή. Και σ' αυτό συνέβαλε και η παρουσία των οργανώσεων της άκρας αριστεράς και κάποιων αναρχικών φοιτητών ή εκπαιδευτικών. Οργανώσεις όπως το NAP, η Α/συνέχεια, η ΟΣΕ, το ΚΚΕ μ-λ που έχουν συγγενική σχέση με τους εκπαιδευτικούς, αφού στελεχώνονται κυρίως από πρώην ή νυν φοιτητές, λειτούργησαν προωθητικά στην επιλογή του στόχου. Αντλήθηκαν τις δυνατότητες που υπήρχαν και προώθησαν στα μέτρα των δυνάμεων τους την κατάσταση μέχρι το σημείο της σύγκρουσης. Με τη δημιουργία του Κεντρικού Συντονιστικού Αγώνα συνέβαλαν στην στοιχειώδη οργάνωση της περικύκλωσης.

Βέβαια και σ' αυτή την περίπτωση εμφανίσθηκαν σοβαρά προβλήματα συνεννόησης και συντονισμού τα οποία ήταν εξίσου καθοριστικά για την εξέλιξη του αγώνα. Και αυτό είναι φυσιολογικό. Οι οργανώσεις αυτές τα τελευταία χρόνια, η καθεμιά για τους δικούς της λόγους βρίσκονται σε θέση δευτερεύουσα σε κάθε αγώνα. Είτε σαν αντιπολίτευση στο ΚΚΕ, στο ΠΑΣΟΚ είτε ακόμα και στους αναρχικούς. Με λίγες εξαιρέσεις (όπως αυτή των βιβλιοπαλλήλων) έλεγαν πάντα για αυτό που δεν κάνουν οι άλλοι αφού δεν χρειάστηκε ποτέ να βγουν οι ίδιοι μπροστά. Έτσι σ' αυτή τη στιγμή που βγήκαν ήταν επιφυλακτική έναντι στην άλλη. Η κατάσταση έγινε πιο φανερή τη στιγμή της απόφασης για τη δράση στα εξεταστικά κέντρα. Κάποιες οργανώσεις μιλούσαν για περικύκλωση άλλες για κατάληψη και άλλες για συνέχιση του αγώνα ενάντια στην αντιλαϊκή πολιτική. Αποδείχτηκε ότι η περικύκλωση ήταν η πιο εφικτή. Η κατάληψη απαιτούσε ανθρώπους που να θέτουν μια προοπτική στον αγώνα τους και που ήταν ενωμένοι και αποφασισμένοι για οποιοδήποτε κόστος. Κάτι τέτοιο όμως όπως φάνηκε δεν υπήρχε. Ο κόσμος έξω

από τα εξεταστικά είχε αποφασίσει να βρίσκεται εκεί να ανεχτεί τη σύγκρουση με την αστυνομία αλλά όχι να συγκρουστεί ο ίδιος μ' αυτή. Κάθε φορά που η τελευταία επιτίθονταν ούτε οι αλυσίδες αλλά ούτε και οι πέτρες ήταν ικανές για να τη σταματήσουν. Η διατήρηση της θέσης από την κάθε οργάνωση για τον τρόπο αγώνα και η επίριψη ευθυνών από τη μια στην άλλη για τα όποια προβλήματα δεν βοήθησαν στην βελτίωση της οργάνωσης αυτής της ίδιας της περικύκλωσης.

Το 4ήμερο στα εξεταστικά κέντρα έκαναν δυναμικά την εμφάνισή τους και οι αναρχικοί. Εκτός από λίγες εξαιρέσεις, αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν ουσιαστική σχέση με τον αγώνα των εκπαιδευτικών. Για πολλούς μάλιστα ήταν αγώνας αδιάφορος αφού οι καθηγητές εκπροσωπούν την εξουσία στα σχολεία. Όταν όμως έγινε αντιληπτή η δυνατότητα σύγκρουσης τότε πολλοί έσπευσαν να συνδράμουν. Άλλοι για λόγους εκτόνωσης και άλλοι για πολιτικούς λόγους βρέθηκαν πρωτοπόροι στα οδοφράγματα του Αγ. Ελευθέρiou. Η παρουσία τους σε αρκετές στιγμές ήταν επιβοηθητική αφού με την εμπειρία τους από τις συγκρούσεις στο δρόμο λειτούργησαν κάποια στιγμή πρωτοποριακά. Χωρίς όμως την από πριν σχέση με τον αγώνα εύκολα γινόταν αξία χρήσης από τους ψυλλιασμένους ακροαριστερούς συνδικαλιστές. Οι τελευταίοι ήθελαν τη σύγκρουση του πετροπόλεμου αφού δεν υπήρχε κάτι άλλο που να διαιωνίζει την αναταραχή. Όταν όμως έφτανε η στιγμή που ήθελαν να μαζέψουν τα πράγματα, τότε ο πετροπόλεμος γινόταν ενοχλητικός.

Ο άκριτος ακτιβισμός πέφτει συχνά σ' αυτή την παγίδα. Η κοντόφθαλμη οπτική και η αλαζονεία είναι τα μόνα που δεν μπορούν να αντιστρέψουν αυτή τη κατάσταση. Η στιγμή της σύγκρουσης είναι καθοριστική για σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί

σ' όλη τη διάρκεια ενός αγώνα. Δεν αποτελεί την πανάκεια για να δημιουργηθεί η ενότητα ανάμεσα στον οποιοδήποτε βρεθεί σ' αυτή. Αυτό ακριβώς απέδειξαν και τα γεγονότα στην συγκέντρωση της πλατείας Κάνιγγος μετά τη δολοφονική επίθεση των φασιστών. Από τη μια ο κόσμος έδειξε να εμπιστεύεται περισσότερο τις επιλογές των οργανώσεων που γνώριζε από τη συμμετοχή τους στον αγώνα. Μια συνθήκη που στα μάτια πολλών δεν ίσχυε τις τρεις προηγούμενες μέρες έξω από τα εξεταστικά. Από την άλλη και οι ίδιοι οι αναρχικοί απέδειξαν ότι δεν είχε αποκτηθεί μια ουσιαστική σχέση με το κύριο κομμάτι του αγώνα, τέτοια που να τους επιτρέπει να αντιληφθούν τις διαθέσεις του. Ο κόσμος αυτός συγκρούστηκε ή ανέχτηκε τη σύγκρουση τις τρεις προηγούμενες μέρες γιατί βίωνε άμεσα τη φυσική επίθεση της αστυνομίας. Η βία τότε ήταν πραγματική αυτοάμυνα, αφού η αστυνομία του επιτιθόταν. Αυτή η συνθήκη δεν τη βίωνε το βράδυ της Τρίτης στο κέντρο της Αθήνας.

Τελικά κι αν ακόμα τη βίωνε πάλι το αποτέλεσμα δεν θα ήταν πολύ διαφορετικό από την πρώτη από τις 4 προηγούμενες μέρες στον Αγ. Ελευθέριο. Σ' αυτή η σύγκρουση ήταν λίγο πολύ έτσι: η αστυνομία κάποιες στιγμές έκανα έφοδο με δακρυγόνα. Ο κόσμος που είτε ήταν παρατεταγμένος σε αλυσίδες είτε όχι διαλυόταν. Κάποιοι, στις αρχές λίγοι αναρχικοί μετά περισσότερος κόσμος, αμυνόταν με πέτρες και μολότοφ. Στη συνέχεια οι διαδηλωτές ξαναμαζεύονταν λίγο πιο κάτω. Εκεί άρχισε ο διάλογος των κουφών «Φτιάξτε αλυσίδες» οι μεν «Ρίξτε καμιά πέτρα» οι Δε. Το κάθε μέσο αντίστασης έχει τα υπέρ και τα κατά του. Οι αλυσίδες, αποτελεσματικός τρόπος σύγκρουσης της προηγούμενης δεκαετίας δεν είναι εύκολα εφαρμόσιμη στις σημερινές συνθήκες όπου η αστυνομία έχει εκσυγχρονιστεί αλλά απουσιάζει

και η ισχυρή ενότητα του κόσμου. Ο πετροπόλεμος σύγχρονος τρόπος είναι πιο ευέλικτος από τη μια αλλά και λιγότερος συλλογικός από την άλλη. Τα δυο μέσα μπορούν άνετα να αλληλοσυμπληρωθούν και να συνθέσουν κάτι νέο αν δεν φετιχοποιούνται από κανένα. Η γκρίνια όμως που εμφανίστηκε στα οδοφράγματα των εξεταστικών δεν επέτρεπε τίποτα τέτοιο. Ο καθένας κατηγορούσε τους άλλους γιατί απλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα καλύτερο ο ίδιος. Ούτε οι πέτρες ήταν που έφερναν την αστυνομία και διέλυαν τις αλυσίδες ούτε οι συνδικαλιστές που σταματούσαν τον πετροπόλεμο. Ήταν η δυναμική των ανθρώπων που είχε τα όρια της. Για να συμβούν όσα ήθελε ο καθένας θα έπρεπε να κλιμακωθεί το γεγονός σε εξέγερση. Και κάτι τέτοιο μόνο με την εμπλοκή ευρύτερων κοινωνικών κομματιών θα μπορούσε να συμβεί. Από τη στιγμή που κάτι τέτοιο δεν έγινε μοιραία οι τρεις επόμενες ημέρες ήταν επανάληψη με καθοδική πορεία της πρώτης. Τέτοια θα ήταν και η τέταρτη στο κέντρο της Αθήνας.

Η μόνη διαφοροποίηση που υπήρχε ήταν από τη μεριά της αστυνομίας. Τα επιτελεία της οργάνωσαν καλύτερα την τακτική της μετά την πρώτη ημέρα. Γι' αυτό και η στάση της ήταν πιο σκληρή και αποτελεσματική συλλαμβάνοντας αρκετούς αγωνιστές στα εξεταστικά κέντρα και τον Κ. Μητροπέτρο στην Κάνιγγος, ο οποίος βρίσκεται προφυλακισμένος μέχρι σήμερα. Τελικά όποιος βγάζει συμπεράσματα από ένα γεγονός γίνεται και αποτελεσματικότερος. Και με την συμβολή αυτού του γεγονότος κινείται προς την κατεύθυνση που επιθυμεί. Στην προκειμένη περίπτωση προς την αποκλιμάκωση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ ΑΔΙΟΡΙΣΤΩΝ είχε πολλά θετικά σημεία. Ήταν μια ακόμα αντίσταση στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και της κοινωνίας όλης. Σ' ένα τομέα κλειδί που δείχνει ότι λόγω της σημαντικότητας του δεν αφήνεται αμαχητί στους αεριτζήδες εκσυγχρονιστές.

Το δεύτερο θετικό σημείο ήταν η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου στόχου στον αγώνα: την ακύρωση του διαγωνισμού. Ξέφυγε πρακτικά ο αγώνας από μια γενική διαμαρτυρία και συγκεκριμενοποίησε αυτό που ήθελε. Όμως η συγκεκριμενοποίηση αυτή κρύβει και τα αρνητικά της. Ο καθαρός στόχος δείχνει και καθαρά αποτελέσματα. Και αυτό στην πράξη σημαίνει ότι άμεσα ο αγώνας δεν πέτυχε αφού ο διαγωνισμός δεν ακυρώθηκε. Αυτό άμεσα, βέβαια αφού θεωρητικά ο διαγωνισμός μπορεί να ακυρωθεί δικαστικά. Και εδώ βέβαια πρωταγωνιστές δεν θα είναι οι αδιόριστοι αλλά οι δικηγόροι τους. Οι οποίοι τις περισσότερες φορές δεν είναι άμεσα ελέγξιμοι. Αυτή είναι μια άμεση συνέπεια του τρόπου που στήθηκε ο αγώνας. Οι αδιόριστοι δημιούργησαν τους όρους ακύρωσης και οι δικηγόροι αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας τον αγώνα όταν πια όλα έχουν τελειώσει. Μόνο αν υπάρχει η ενότητα και ο έλεγχος ανάμεσα σ' αυτούς τους δυο η όποια εξέλιξη θα είναι πραγματική συνέχεια του αγώνα. Έτσι όπως είναι όμως τα πράγματα η έκβαση του αγώνα φέρνει μάλλον απογοήτευση στους άμεσα εμπλεκόμενους. Την στιγμή που εκδικάστηκε η υπόθεση λίγοι βρίσκονταν σε εγρήγορση. Τελικά παρ' όλα τα θετικά του σημεία ο αγώνας των αδιόριστων δεν κατάφερε να κλιμακωθεί. Απ' αυτά που ως τώρα είπαμε εξηγείται πρώτα απ' όλα από αδυναμίες που είχε στο εσωτερικό του. Η

έλλειψη ισχυρής ενότητας μεταξύ των αδιόριστων ήταν καθοριστική για την πορεία του. Γιατί είναι ευνόητο χωρίς αυτήν οι δυνατότητες και οι επιλογές του να μειώνονται κατά πολύ. Οι άνθρωποι που δεν γνωρίζονται, δεν δουλεύουν και δεν ζουν μαζί είναι δύσκολο να συνεργαστούν σε μια οριακή στιγμή. Δεν μπορεί να καταλάβει εύκολα ο ένας τον άλλο, αλλά κυρίως δεν μπορεί να τον εμπιστευθεί. Ειδικά άνθρωποι, που στο παρελθόν έχασαν την εμπιστοσύνη τους στους κοινωνικούς αγώνες είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί. Η ενότητα ανάμεσα σ' αυτούς τους ανθρώπους έγινε κάτω από τη φόρτιση και το σπρώξιμο της απελπισίας. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες δεν υπάρχει η ψυχραιμία για να αντιμετωπιστεί η αιχμή του αγώνα σαν μέρος μιας ευρύτερης κοινωνικής κατάστασης. Έτσι ο διαγωνισμός έγινε η αιχμή του δόρατος για τους αδιόριστους χωρίς όμως να υπάρχει η συνολική αντιμετώπιση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Αυτή η αδυναμία άφησε έξω πολλούς ανθρώπους που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ασχολούνται με την εκπαίδευση (μόνιμοι, μαθητές, γονείς). Σίγουρα για αυτές τις απουσίες δεν είναι υπεύθυνοι μόνο οι καθηγητές. Μέσα όμως από μια συνολική οπτική για την εκπαίδευση είναι πιθανό πως κι άλλος κόσμος να ευαισθητοποιούταν. Κι όταν λέμε συνολικότερη αντιμετώπιση δεν εννοούμε μια βαρύγδουπη πολιτική και οικονομική ανάλυση. Εννοούμε μια ουσιαστική προσπάθεια να ειπωθούν οι απόψεις που ο καθένας έχει για την εκπαίδευση χωρίς να διατηρεί αλώβητα μέσα σ' αυτή τα δικά του «κεκτημένα». Μια τοποθέτηση που ξεκινάει έχοντας σαν δεδομένη το αλώβητο της επετηρίδας του διορισμού στο δημόσιο, της ατομικής βόλεψης τελικά δεν μπορεί να πάει μακριά.

Όχι, η επετηρίδα και το βόλεμα στο δημόσιο δεν είναι αλάνθαστο. Είναι προβληματικό, όπως προβληματικός είναι κάθε θεσμός του σημερινού ελληνικού δημοσίου. Και είναι τέτοια γιατί απλά προετοιμάζουν τις ιδιωτικοποιήσεις των εκσυγχρονιστών. Στο καθεστώς αδράνειας και μιξέριας που ζουν οι δημόσιοι υπάλληλοι, όπως είδαμε μόνο η λούφα, ο ατομικισμός και η αρπαχτεί θριαμβεύουν. Και σ' αυτές τις συνθήκες οι σχέσεις και οι συνειδήσεις που χτίζονται δεν είναι αυτές που μπορούν να σταματήσουν τις ιδιωτικοποιήσεις. Πριν να έρθει ο Σημίτης και η παρέα του να μιλήσουν για τα προβλήματα του δημοσίου οι ίδιοι οι εργαζόμενοι έπρεπε να το έχουν κάνει. Και μόνο μ' αυτό τον τρόπο θα έβρισκαν λύσεις που να μην εξυπηρετούν κάποιους αεριτζήδες αλλά τον ελληνικό λαό. Τίποτα δεν μένει κενό στον κόσμο που ζούμε. Ότι δεν κάλυψαν οι καθηγητές θα το καλύψουν οι εκσυγχρονιστές.

Βέβαια για να υπάρχει μια τέτοια αντιμετώπιση θα έπρεπε να υπάρχουν σχέσεις αλληλεγγύης και συνεργασίας στο δημόσιο τομέα, κάτι ονειρικό δηλαδή. Η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και όλα τα κεκτημένα τους ήταν κατακτήσεις των αγώνων του ελληνικού λαού στο τριαντάχρονο κοινωνικό πόλεμο που διεξήγαγε (1944 - 1974). Ήταν παραχωρήσεις σε κάποιους ανθρώπους που αγωνίζονταν πάνω απ' όλα για ένα άλλο πραγματικό δημόσιο.

Ο αγώνας τελικά εκμεταλλευόμενος όλα τα θετικά της συγκυρίας κατάφερε αρκετά πράγματα, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στην Κυβέρνηση. Έφτασε όμως στα όρια του. Στα όρια που φτάνουν λίγο πολύ οι αγώνες των τελευταίων χρόνων. Είναι αυτά που μας δείχνουν ότι κάτι δεν κάνουμε καλά όλοι μας. Οι καθηγητές, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι αριστεροί, οι α-

ναρχικοί, όλοι λίγο πολύ έχουν κάτι να περιφρουρήσουν όταν μπαίνουν σ' έναν αγώνα. Κρατώντας αλώβητο το δικό τους κομμάτι αναζητούν το λάθος και τα προβλήματα σε κάποιον αγώνα στους άλλους. Δεν υποψιάζονται καν ότι το ίδιο «λάθος» έχουν όλοι τους. Την αντίφαση ότι τίποτα δεν μπορούν να κάνουν μόνοι τους χωρίς όμως να αντέχουν και κανένα δίπλα τους. Ας συνεννοηθούμε επιτέλους. Ας μιλήσουμε πρώτα για τα δικά μας όρια, λάθη, προβλήματα. Μόνο έτσι θα ξεπεραστούν και των άλλων.

Οι αγώνες διαμαρτυρίας της εποχής μας δεν προσφέρουν το έδαφος για τέτοιας μορφής επικοινωνίας. Μέσα στην πίεση «της υπεράσπισης των κεκτημένων» κανείς δεν έχει την ψυχραιμία να συζητήσει αμφισβητώντας το δίκιο του. Οι αγώνες αυτοί όμως είναι του παρελθόντος. Και είναι τέτοιοι γιατί στηρίζονται σε σχέσεις (εργασιακές, πολιτικές) που φτιάχτηκαν στο παρελθόν. Οι αγώνες του μέλλοντος έχουν ήδη να αποκτούν τους όρους που θα τους καθορίσουν. Είναι δίπλα μας. Αρκεί να τους αντιληφθούμε και να δράσουμε συνειδητά για να τους διαμορφώσουμε. Μια τέτοια δουλειά με έπαρση, πίστη και αισιοδοξία για το αποτέλεσμα μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο ουσιαστική από το «κυνήγι» των γεγονότων από τη άκριτη εμπλοκή σε αγώνες με εξ' αρχής διαμορφωμένους όρους. Οι αγώνες διαμαρτυρίας είναι χαμένοι από χέρι αφού οι όροι της ήττας έχουν προετοιμαστεί από καιρό. Και αυτό το νιώθουμε όλοι μας και για αυτό δεν μπορούμε να δράσουμε αισιόδοξα και καταλυτικά. Ας αρχίσουμε τον αγώνα από σήμερα για τους αγώνες του αύριο μαθαίνοντας από τους αγώνες του χθες.